

Планината – място за лично спасение. Районът на Трън в прозата на Петър Делчев

Рафал Мровински

В последните години Трънският регион в българското Краище, известен и като Трънско, привлича вниманието на младите български писатели, вдъхновени от богатата история и уникален фолклор на региона. Суровият и загадъчен край, с планини, гъсти гори и древни предания, става сцена за нови литературни произведения. Сред авторите, които популяризират Трънско, са Виктория Бешлийска с романа *Глина*, посветен на грънчарите от село Бусинци, и Васил Попов с новелистичните романи *Вълчи разкази* и *Мамник*. Попов отбелязва, че творчеството му е повлияно от Петър Делчев и неговите *Трънски разкази*¹. Чрез произведенията си, изпълнени с легенди и митове, тези съвременни писатели подчертават магнетизма на региона и затвърждават неговото място в съвременната българска литература.

Местната селска общност в Трънско, в контекста на малките населени места, функционира на основата на ясни и добре формулирани принципи, които се проявяват на различни нива в колективния живот. Тези принципи са толкова специфични за региона, че външни хора често се затрудняват да разберат социалните отношения, които съществуват там. Петър Делчев в новелите, включени в *Балканска сюита*, както и в разказите от сборника *Трънски разкази*, умело улавя този уникален местен колорит и създава живи картини на живота и историите на жителите от района на Трън. В моята беседа ще разгледам как Делчев представя тази среда и как природата влияе върху съдбите на героите.

Въпреки конкретното географско местоположение, заявено още в заглавието на дебютната прозаична творба на Петър Делчев, и в двата разглеждани сборника се предлага диагноза, която е насочена към цялото съвременно общество. Според Милена Кирова, „героите и техните нрави портретират един суров, груб и първичен български свят, населен от хора и вълци, от хора-вълци в алегоричен план“². Изборът на автора да

---

¹ М.М. Христова, „Вълчи разкази“ – истина и легенда от Трънско, Българско национално радио, <https://bnr.bg/post/101578676/vasil-popov>, достъп: 10.05.2024.

² М. Кирова, *Българският роман през първото десетилетие на XXI век: какво се случва с нашия „критически реализъм“?* [w:] *Преходът след 1989 г. в съвременната българска литература. Сборник с докладите от едноименната научна кръгла маса, проведена на 5 ноември 2021 г. в СУ „Св. Климент Охридски“*, съст. А. Бурова, Б. Минков, С. Димитрова, София 2021, с. 165.

се впише в традицията на разказа и новелата – жанрове, свързани с народното устно творчество – и да черпи вдъхновение от фолклорния легендарниум, създава паралели с произведения от канона на българската литература, като *Старопланински легенди* на Йордан Йовков и *Диви разкази* на Николай Хайтов. Въпреки това, Делчев поставя своите микроразкази в различно културно пространство. Изследователката Теменуга Тенева отбелязва, че „Стара планина е емблематичният родов топос, предпоставящ легендаризацията на героите“, докато западната част на България, където се намира районът на Трън, е по-неопределена област, свързана с понятия като периферия, покрайнина, граничност, трудни условия на съществуване³.

Една от частите на *Балканска сюита*, по-конкретно новелата *Пекина могила*, представя злочестата съдба на Вангела. В разказа за нейния живот научаваме, че тя е попаднала в задънена улица поради бедност, неудовлетворение и безрадостен семеен живот, въпреки пламенната любов между нея и съпруга ѝ, който ѝ е обещавал охолство. Декларациите на мъжа ѝ се оказват празни, а неговата неуморна страст към търсене на заровено злато (знаем за прочутото трънско злато!), води до насилие и жестокост. След като я напада, Вангела му хвърля черно проклетие, което е толкова силно, че тя загуби съзнание. Трагичното развитие на нещата води тогава до смъртта на тяхното дете, което, опитвайки се да извади вода от близкия кладенец, пада в него и се удавя. Съпругът, безразличен към съдбата на семейството си и заслепен от жаждата си за злато, тръгва на път и вероятно е убит от банда разбойници, опитали да му отнемат съкровището, което е намерил.

Мястото за бягство от злото, което тлее в душите на членовете на традиционната патриархална общност, е трънската природа. В нейното уединение се укрива и Вангела, която, след преживените нещастия, решава да напусне селото — равносилно на изключване от общността — и да се скрие сред природата, за да възвърне спокойствието си и да преодолее травмата. В този период тя започва да изучава различни билки и тяхното приложение в лечението, като постепенно се прочува като знахарка. Все пак, травматичните събития в живота на Вангела и това, че хората научават за проклятието, което тя е изрекла, променят отношението им към нея. В резултат, тя започва да бъде възприемана като вещица, както личи от следния откъс:

---

³ Т. Тенева, *Заклинанията – проклятията на вълчата кръв в сборника „Трънски разкази“ на Петър Делчев*, https://litenet.bg/publish8/tteneva/trynski_razkazi.htm, достъп: 10.05.2024.

Церила тук-там по някой, но хлад дъхал от очите ѝ – такъв хлад, все едно от гроб ръка се е протегнала и за сърцето те е хванала. После очите ѝ на пещ ставали, но такава пещ, дето за едно село хляб може наведнъж да опече. Или цялото селото на пепел да стори...⁴.

Страхът от жената с неясен морал парализира местната общност, но не спира хората да търсят помощта ѝ в безнадеждни случаи. Делчев в разказа *Пекина могила* подчертава, че никой не знае как Вангела е придобила своите зловещи умения, но въпреки това жителите на околността продължават да се обръщат към нея за цяр.

Съдържанието на друг разказ от сборника *Трънски разкази*, озаглавен *Срещата*, показва, че животът на героите на Делчев никак не е бил лек. Въпреки красивата и живописна природа на Трънско, районът е пълен с опасности, а вълците са една от тях. Разказът повествовава за местни овчари, които мизерстват по време на една сурова зима. Студът разпалва инстинктите на вълците, които дебнат през деня и нападат през нощта. Овчарите усещат заплахата, но не могат да се справят с нападението на вълците. Разказът завършва с описание на нападението, без да се споменава дали овчарите са опитали да се предпазят. Делчев показва колко сериозна е опасността от вълци в Трънско, разказвайки мрачно за съдбата на едно пастирско куче, което загива по време на нападението:

Последното куче бе застигнато току пред вратника на колибата. Псето думкаше и плачеше с глас, очаквайки помощ от хората, на които толкова вярно служи през целия си кучешки живот. (...) С последна надежда блъскаше и драцеше по вратницата. Така и умря – като уплашено, жалко псе, изоставено от господарите си⁵.

Нито един от разглежданите текстове не ни информира пряко, дали трънските природни условия могат да променят човека, но несъмнено те имат силата да определят неговото поведение. Когато се вгледаме в снимките на трънския пейзаж, и особено в покритите с буйна растителност планински масиви, бързо ще стигнем до извода, че това може да бъде място, което насърчава откриването на нови ценности и нов светоглед. След като се запознаем със спецификата на региона, можем да

---

⁴ П. Делчев, *Трънски разкази. Балканска сюита*, София 2019, с. 149.

⁵ *Ibidem*, с. 47.

предположим, че възхищението от това място може да бъде толкова дълбоко, че да има потенциал да повлияе значително на живота на онзи, който го открие.

Община Трън се намира в западната част на България, а град Трън, който е център на региона, се намира на около 71 километра от столицата. Той е част от област Перник и е разположен в планинска среда. Най-характерните върхове на региона са Било и Руй, и двата над 1700 метра над морското равнище. Един от най-живописните участъци на община Трън е Трънското ждрело, разположено на по-малко от четири километра от града. Ждрелото впечатлява със своето уникално пространствено оформление.

За него Алеко Константинов в пътеписа си *Какво? Швейцария ли? ...* възкликва:

Скалите, по-скоро до тези чудни гигантски скали! Минувате село Бански дол и нито го поглъждате даже. Скалите, скоро! Боже, каква е тази пропаст! Каква е там онази бездна, от която се издигат облаци към небето? Спускайте се надолу, спускайте се по стръмнината, потънете в гъстата мъгла, на дъното на бездната е селото Погановци. Не се спирайте, напред! Още малко, още един хълм... Погледнете сега!... В този момент ще въздъхне ли някой за Тирол и Швейцария, че да го цапна по устата!... Господааа! Гледайте бе, гледайте хубости, гледайте чудеса... Защо е тъй беден човеческият език, защо е тъй слабо моето перо! Е, как да опиша сега ония колосални порти, образувани от разноцветни скали, в които е прикован моят поглед? Как да опиша фантастичните фигури, които гледам през тия порти? Как да дам понятие за тая райска долина, окръжен с всевъзможни лесисти хълмове? Мога ли да схвана неизчислимите отънъци в игрите на светлината и цветовете? Всички сили и способности немеят пред туй подавялюще величие и всичко се съсредоточва в зрението, в нямото благоговейно съзерцание... Иде ми е да хвана целия свят за яката, да го дотъртя дотука и да им извикам:

*– Гледайте бе, дураци, какво се врите из вашите вмирисани градове и села! ...*⁶.

Структурата на скалните образувания в ждрелото наподобява две отделни фигури, което създава усещане за величие и дълговечност. Каменните форми изглеждат

---

⁶ А. Константинов, *Какво? Швейцария ли? ...*, <https://chitanka.info/text/3716-kakvoy-shvejsarija-liy>, достъп: 11.05.2024.

непоклатими, а красотата им привлича както български, така и чуждестранни туристи, които търсят не само отдых, но реална среща с дивата природа.

Един от забележителните природни обекти в региона на Трън е скалният комплекс Царевата църква, с изсечената в скалата църква и манастирска килия. Сред другите природни съкровища на района са Вrabчанският водопад, ждрелата Ябланишко и Погановско. Ябланишкото ждрело е така живописно, че е достойно да участва в приключенски филми, докато Вrabчанският водопад привлича с водния си спектакъл. На югоизток от Трън се издига и Ездимирската планина.

Град Трън, с население над две хиляди души, е централното населено място в общината, но районът включва и множество села. На по-малко от осем километра от Трън се намира село Студен извор, известно на почитателите на българската кулинарна култура. В селото се намира музеят на киселото мляко, открит през юни 2007 година, който играе важна роля в опазването и разпространението на знания за историята, производството и културното значение на този емблематичен за България продукт. В това село е роден Стамен Григоров, микробиологът и лекар, открил бактерията *Lactobacillus bulgaricus*, която е в основата на производството на киселото мляко или йогурт.

Да отбележим, че град Трън се намира на около петнадесет километра от западната граница на България със Сърбия. В центъра на града е сградата на общината с характерна стилна фасада, а до нея е издигнат паметник в чест на жертвите от сръбско-българската война през 1885 година. Други важни точки в града са читалището на името на народната певица Гюргя Пинджурова, местният парк, който е популярно място за срещи на младежите, и стадионът на футболния клуб „Ерма, Трън“, който играе в местната лига. Значима част от културното наследство на града е скалният параклис на св. Петка, разположен в югозападната част на Трън, където е намерила убежище светицата. Преданието гласи, че св. Петка е прекарала там няколко години от живота си.

Трънският регион, с неговите сурови зими и непристъпни планини, е място на границата между цивилизацията и дивата природа. Това го прави подходящо за символични търсения на спасение и изолация, но и за изправяне пред дълбоките стракове и изпитания, които животът може да предложи.

За да завърша: като цяло, в прозата на Петър Делчев регионът около Трън е представен като особено пространство, което е едновременно реално и митично. Тук природата не само отразява вътрешния свят на героите, но също така влияе на техните избори и постъпки. В тази рамка планините се превръщат в символ на лично спасение – място, където човек може да се откъсне от света, за да открие нова перспектива и смисъл на живота. В същото време, този свят на планините напомня, че спасението не е лесно постижимо и често е свързано с преодоляване на трудности и опасности.

Трън и неговите планини са не просто географско място, а пространство на вътрешно търсене и откритие – място, което може да предложи утеха, но и което изисква сила и кураж от тези, които го избират за свой дом или убежище. Именно затова тези планини се явяват като „място за индивидуално спасение“, където всеки може да намери свой собствен път към избавлението.

Библиография

Делчев Петър, *Трънски разкази. Балканска сюита*, София 2019.

Кирова Милена, *Българският роман през първото десетилетие на XXI век: какво се случва с нашия „критически реализъм“?* [w:] *Преходът след 1989 г. в съвременната българска литература. Сборник с докладите от едноименната научна кръгла маса, проведена на 5 ноември 2021 г. в СУ „Св. Климент Охридски“*, съст. Бурова Ани, Минков Борис, Димитрова Славея, София 2021.

Тенева Теменуга, *Заклинанията – проклятията на вълчата кръв в сборника „Трънски разкази“ на Петър Делчев*, https://litenet.bg/publish8/tteneva/trynski_razkazi.htm, достъп: 10.05.2024.

Христова Мария Мира, *„Вълчи разкази“ – истина и легенда от Трънско*, Българско национално радио, <https://bnr.bg/post/101578676/vasil-porov>, достъп: 10.05.2024.

Константинов Алеко, *Какво? Швейцария ли?...*, <https://chitanka.info/text/3716-kakvoy-shvejsarija-liy>, достъп: 11.05.2024.